

Тридесетогодишње пријатељство Ника Пуцића с Балтазаром Богишићем

У првом концепту аутобиографских записа Богишић је, пишући о намјери и жељи свога оца, да јединца сина задржи на сваки начин у родитељској кући и учини га посједником — својим насљедником — а онемогући му школовање и чиновничку каријеру, која би неминовно слиједила, забиљежио и овај занимљиви податак:¹⁾ „Још је већа срећа била да се спознах с грофом Ником Великим Пуцићем...“²⁾ Он, премда је био около 15 година старији од мене, стисну тако пријатељство са мном, да ја и сад немам бољег пријатеља од њега и рукова мојим научним образовањем“.

Искрени пријатељски осјећаји који су везали Балтазара Богишића с Ником Пуцићем не остадоше само њиховим интимним доживљајем. То пријатељство, које је изазвало поштовање и дивљење, било је познато многим њиховим заједничким знацима и пријатељима. Понеки редак из оних бројних писама упућених Богишићу, које је он уредно и стрпљиво сабирао, а који се данас чувају у његовој библиотеци у Цавтату, то очито потврђује. Карактеристичан је, међу њима, одломак писма који је, 1866 године, упутила Богишићу његова пријатељица Љубица Младеновић: „Глас ваше несреће јако ме је растужио. Размишљала сам шта би то могло да буде што вас је у тако велику забуну довело! Је ли гроф Поза болестан? или се госпођи сестри нешто непријатно догодило?“

Најбољу и најпопунију слику њихових узајамних односа пружају писма Ника Пуцића Балтазару Богишићу.³⁾ Она су, уосталом, у недостатку Богишићевих писама, те, оскудних спомена у писмима њихових заједничких пријатеља и знанаца, и једина грађа, која може да унесе мало више свијетла у њихово,

¹⁾ Споменаца д-ра Валтазара Богишића, Дубровник (1938), стр. 38.

²⁾ Пуцић Нико (Велики) (1820—1883), дубровачки властелин, народни заступник у хрватском сабору, одлучни борац за сједињење Далмације с Хрватском. Један је од главних покретача културног живота у Дубровнику шездесетих и седамдесетих година прошлог стољећа. Његов утицај на животни пут многих младих Дубровчана био је одлучан и пресудан.

³⁾ 151 писмо Ника Пуцића чува се у Богишићевој библиотеци у Цавтату.

готово тридесетогодишње пријатељство и да будућег састављача Богишићеве биографије упозоре и на ову важну чињеницу.

Од 1856 године, откад датирају прва писма, а вјеројатно још и раније, па до оног посљедњег из 1882 године, које је Пуцић написао три мјесеца прије своје смрти, Нико Пуцић је био и остао Богишићев учитељ, савјетник и пријатељ кроз буру животних догађаја, прегнућа и напора, успона и пораза, којима је Богишићев плодносни живот био изложен. Увијек спреман да му испуни сваки захтјев, да му олакша напорни рад, Нико Пуцић није штедио корисних савјета, конкретне помоћи, пријатељских услуга.

Готово сви, досад објављени, чланци и расправе о Богишићу, па и концепти његових аутобиографских записа, и они које је казивао у перо двојици Дубровчана (види: Споменница Дра Валтазара Богишића. Дубровник (1938), углавном су информативне природе. Хронолошким редом нижу се у њима детаљи из Богишићевог живота: школовање, мјеста службовања, научни успјеси, објављени радови, што је и разумљиво, јер су махом рађени према подацима, које је забиљежио, односно казивао сам Богишић, настојећи да многе догађаје уљепша или прешути. У њима готово и нема интимног Богишића, Богишића човјека, пријатеља, браћа, друга, чији живот није био испуњен само сјајним успјесима, него испреплетен и тешкоћама, и бригаама, и разочарењима.

Међутим, писма писана најбољем пријатељу Нику Пуцићу, човјеку који је имао пресудног утјецаја на његов живот и рад сасвим су друге природе и карактера. Управо зато, одговори Ника Пуцића, пуни савјета, бодрења и потстицања, па онда она тако јасно, искрено и без ласкања изречена мишљења и судови о Богишићу, много ће цјеловитије и потпуније предочити нам његов прави лик.

Сврха је овог написа управо у томе, да кроз неколико карактеристичних примјера, поткријепи и потврди горње излагање

Живи дух Богишићев, његова жеља за сазнањем, јединствена енергија и упорност у раду дошли су до изражаја већ у његовим најмлађим подинама. Захваљујући управо њима, Богишић је успио да преброди све препреке, које је његов отац, практични трговац, „un villanzone di Ragusavecchia“ — како га зове Пуцић, изналазио и постављао школовању и образовању свога јединца. Због таквих особина необично га је цијенио и Нико Пуцић и помагао му да књигом, учењем и разговорима надокнади недостатак редовног школовања. Пуцић је већ тада јасно уочио да човјек Богишићеве воље, енергије и амбиције не може и не смије остати у малом провинциском градићу, у којему је стално пријетила опасност утапљања у његову обамрлост и тупост. У таквој загушљивој атмосфери нијесу се могле развити ни

доћи до изражаја све Богишићеве способности, ни остварити његови замишљени планови.

И коликогод је Пуцићу била драга и потребна Богишићева близина и његово пријатељство, и он му је дао руку „за поринут се из Цаптата“.

Могућност одласка из Цавтата и остварења давнашњих жеља неочекивано се појавише смрћу Богишићевог оца 1856 године. Уз младог човјека, који је морао најприје да осигура материјална средства из прилично несређене оставштине, па да се отисне у свијет, увијек је био Пуцић. Он упорно потстиче Богишићеву амбицију и управо очински настоји да га уведе у свијет и живот, да га упозори на неминовне тешкоће и грубу стварност која га чека, и тако спријечи непотребна разочарења. 1856 године пише му он: „Ево те стварно а ускоро и правно *sui juris*, господарем својих дјела. То је право спојено с највећом одговорношћу коју ни с ким нећеш моћи дијелити“.

Пуцић помњиво прати прве Богишићеве успјехе у млетачком лицеју. Он је сретан што његов млади пријатељ нема никаквих потешкоћа у школи и што му може, у писму, овако да јави: „Нема потребе да ти опширно пишем како бих ти улио снаге и храбрости да не клонеш духом; твоја природена способност довољан ти је потицај“.

Млади Богишић, још отприје одушевљен филологијом, желио је свакако да се посвети тој грани науке. Али, како су се томе испријечиле неке непредвиђености, прије свега стални боравак у Бечу — нимало привлачан за младог, амбициозног човјека, који се заносио мишљу да упозна и друге свеучилишне центре — Богишић, незадовољан, тужи се Пуцићу што мора студирати право. То што је Богишић завршио и правне и филозофске науке, немала је заслуга управо Ника Пуцића. У оном критичном моменту 1859 године, када је Богишић бирао научну дисциплину, Пуцић му надуго разлаже повезаност филолошких и правних наука и савјетује му да их обје прихвати с њему својственом марљивошћу и упорношћу.

Пуцићев интерес за Богишићева научна достигнућа свакако заслужује посебну пажњу. Он није престао од првих Богишићевих научних покушаја и радова па готово све до припремања Црногорског законика. „Ти знаш“ — пише му Пуцић 1876 године — „с каквом помњој ја пратим развитак твојијех изванреднијех способности“. И доиста, први научни успјеси Богишића оправдали су Пуцићева очекивања и наде, које је полагао у пријатеља. „Ја нијесам се приварио“ — пише му он — „када сам судио (и свакому приобћии моје расуђење) да ћеш ти заузети како законити баштеник старијех Дубровчана мјесто које су они имали у републики литерарној Европе“.

Богишићеви научни планови и радови нијесу били само предмет Пуцићевог пријатељског интересирања. Његова писма очигледно су доказ уске сарадње, кад је она била могућа, савјета и конкретне помоћи, критичких примједби на поједине научне радове или њихове планове.

Одличан познавалац повијести и законских прописа Дубровачке Републике, Пуцић је необично много користио Богишићу у његовим расправама из дубровачке правне повијести и у припремама за издавање статута Дубровачке Републике. Он му је сакупљао и преписивао грађу, трагао за законским књигама, куповао их и слао Богишићу, тумачио и објашњавао поједине законске прописе и називе, стављао примједбе, исправљао погрешне закључке, и коначно, усклађивао Богишићеве научне планове с практичним циљевима и потребама.

Тако је и Богишићеву намјеру о издавању статута јужних Словена настојао да отклони критичким примједбама. „Колико ће људи — увјерава га Пуцић 1867 године — „у ти огромни материјал завирити. Unus et alter. То је справа за грађу, али грађа није. Наша омладина која мало мари за рад уплашиће се, видивши толико књига варварски уписаних. Ја сам те нудио да ти изјасниш законе дубровачке с једном исправом à la Gibon, нека би нови нараштај упознао се с организмом старог Дубровника и поучио у твојему труду *rationem sufficientem* изванредне догодиштине нашег завичаја“.

Та Пуцићева жеља провлачи се кроз многа писма поткријепљена увијек предностима управо таквог начина обраде. Још 1880 године потсјећа га Пуцић и моли: „Између твојих учених труда не забуди ни законике дубровачке“.

Па и онда кад се Богишић заносио мишљу да покрене правни часопис на нашем језику, нијесу изостала Пуцићева разлагања. „Ја мало познам“ — пише му он 1866 године — „нови нараштај у Далмацији, кому би пријали науке јуридичне. Моји савременици и нараштај кога је бацило вријеме од 48 до 60 године напоље мало се је бавио с нашим књигама у кругу знаности. Само поезија, историја, археологија и белетристика били му предмети који су занимавали људе посветујуће свој труд нашем језику. Примјери Правдоноше и Правника... страшу ме, да твоја племенита намјера не насука се и не разбије се истом изиде из луке“.

Чак и у случајевима кад му Пуцић није могао конкретну помоћи својим знањем и савјетом, Богишић му се ипак обраћа и тражи његово мишљење. 1868 године, дсј је Богишић радио на закону о школама банатске и сремске области, пише му Пуцић: „Ти не требаш од мога свијета, који би се свакако огранчио — *ad generalia* — не имајући ја никакве сподобности за уљести у *detaille* тако важне и поглавите задаће“.

Пуцић се много бринуо како да ограничи интерес свога младога пријатеља за многа научна подручја и његову жељу да захвати много ширу проблематику, него што су му то врјеме и могућност дозвољавали. Он их је желио усмјерити у одређеним правцима и спречијети на тај начин цјепкање и непотребно трошење Богишићевих драгоцених снага. „За бога“ — савјетује му он — „ограничи круг твоје дјелателности, ако хоћеш да из тебе изиде штогод славно! *Pluribus intentus* шњурићеш тамо и амо, али нећеш нигда урадити што да Бог поможе...“

Практичан и добар организатор научних радова, Богишић није презао од честих и упорних понављања својих захтјева и тражења пријатељима и знанцима у домовини, а и Нику Пуцићу, тражећи детаљна објашњења сад за један, сад за други предмет својих истраживања.

Пуцић се, претрпан пословима и бригом око имања, спречен понекад политичким обавезама или пак болешћу, неријетко љутио на та Богишићева „зановетања“. „Чудна господара! брчна Пичетњанина! Колико му тежака копају на бразди!!!... остави се мене и пушти ме одахнут“, приговара му у једном писму Пуцић. 1868 године ти приговори попримају ироничну ноту. „Кад будем слио уље“ — пише му Пуцић — „ето ме с моликом и с објетелицом у мога госпара на земљу, како но се пристоји вјерноме кмету“.

Али, то су била само повремена нерасположења, тренутне љутње. Основно, превладавајуће, у Пуцићевим осјећањима према Богишићу, најбоље ће окарактеризирати један одломак из писма од 1879 године. „Ти знаш“ — пише му Пуцић — „како те ја ћутим, пак нећеш се чудит, да, кад се о теби тиче, кад обазнам ствар која тебе утишти, пробудим се и искочим из свога обичнога мртвила“.

Све од оног времена кад му је дао руку „за поринут се из Цаптата“, Пуцић је будним оком пратио животне успјехе и каријеру свога пријатеља. Готово сваки важнији корак, подухват, промјену службовања, Богишић је саопћавао Пуцићу тражећи његово мишљење, помоћ, савјет у избору мјеста. Богишић се редовно и држао Пуцићевих савјета, а они су често били од одлучног значења у његовом животном путу.

Коликогод је Пуцић настојао да његов млади пријатељ напусти Цавтат, толико је касније желио и упорно тражио да се Богишић ријешти Аустрије, да „изглиба из овега гјестра.“ Користећи своје кратко политичко искуство Пуцић га већ 1861 године увјерава: „Изван небеског царства честити људи слободније дишу“. Зато му у писмима редовито понавља: „*Jeune homme, prenez le train, prenez le train*“. И не само то. Пуцић га одвраћа и од научне дјелатности у Загребу, предочујући му тешке политичке и културне прилике града у којем се научна дјелатност

тичног човјека — провлаче се кроз многа Пуцићева писма. Везан уз имање, старог оца, породицу, Пуцић је, и поред велике жеље, ријетко имао могућности да буде уз Богишића. То су обично били кратки сусрети при Пуцићевом пролазу кроз Беч или Париз или још краћи за Богишићевих посјета Дубровнику. „О ко би ме добавио у Беч, да ја живим с' Балдом, да ја спердам с' њиме да контрастамо по обичајну шетајући по Volksgar-denu и по прилипијем околицам Бечкијем“ — живо је желио и писао Пуцић и 1866 године, а и у каснијим годинама.

Немогућност остварења дужих сусрета у напону Богишићевог рада није још увијек искључивала могућност, да се једног дана, послѣ дуге животне борбе, измучени и остарјели, нађу заједно у Богишићевом родном мјесту и ту у миру заврше живот. „... кад ја узбудем имао 80 а ти 60, снучемо се заједном у Цавтату у бутизи Антуна Малог гдје ћеш ти продават конца бијелога а ја сићет у столу и дријемат уз кралијеж“ — писао је Пуцић 1869 године.

Смрт је, међутим, покосила Пуцића у 63 години живота. Није дочекао своју осамдесетогодишњицу, ни остварење заједничког златног сна и тихог живота у Цавтату.

Али, ако су и ова и многе друге жеље остале неиспуњене, испунило се оно много веће и значајније, много теже и узвишеније: у животној борби, кроз све тешкоће и промјене, њихово је пријатељство остало чисто, неокаљано.

Нада Беретић